

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ ТА ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ

Бабенко А. М., Зубатенко О. М.

У сучасних умовах у зв'язку зі стрімким розвитком підприємницької діяльності все частіше стали фіксуватися випадки ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів юридичними і фізичними особами, причому із застосуванням різноманітних способів приховування прибутків та небажанням роботи відрахування коштів у бюджет держави. Залишення без вирішення проблеми ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів призведе до розвитку негативних тенденцій у соціально-економічній сфері, що виражатиметься у порушенні правил чесної конкуренції, зростанні рівня корупції, недостатньому фінансуванні суспільного сектору господарства, відтоку капіталів за межі держави тощо.

В аспекті ускладненої економічної ситуації в Україні особливої гостроти набувають питання запобігання злочинам, пов'язаним з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. На цей момент в Україні відсутній налагоджений механізм реалізації запобіжної функції компетентними органами, що здатний забезпечувати ефективну мінімізацію злочинів у сфері господарської діяльності. Від удалого вирішення цієї проблеми значною мірою залежить і належне подолання соціальних, політичних, економічних та правових проблем у державі. Держава, що не в змозі протидіяти можливим проявам злочинності у сфері господарської діяльності, завжди перебуватиме на межі кризи та постійно потерпатиме від тих чи інших внутрішніх або зовнішніх чинників, які тісно пов'язані між собою.

Так, у контексті цього нами здійснено кримінологічний аналіз злочину, передбаченого ст. 212 КК України, а саме ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, зокрема досліджено рівень, динаміку, тенденції, коефіцієнти та структуру зазначеного злочину. Досліджено стан організації в Україні запобігання ухиленню від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. Запропоновано комплексно здійснювати запобіжні заходи на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, господарська діяльність, загальносо-

ціальне запобігання, спеціально-кримінальне запобігання.

Babenko A. M., Zubatenko O. M. Criminological characteristics and prevention of evasion of taxes, fees, and mandatory payments

In modern terms in connection with swift development of entrepreneurial activity the cases of avoiding all more often began to be fixed tax, collections and obligatory payments payment by legal and natural persons, thus with application of various methods of concealment of profits and unwillingness of work of contribution of money in the budget of the state. Abandonment without a decision problem of avoiding tax, collections and obligatory payments payment, will result in development of negative tendencies in the field of socio-economic, that will be expressed in violation of rules of honest competition, increase of level of corruption, insufficient financing of public to the sector economy, outflow of capitals outside the state and others like that. In the aspect of the complicated economic situation in Ukraine, special sharpness acquire the question of prevention of the crimes related to avoiding tax, collections and obligatory payments payment.

In the aspect of the complicated economic situation in Ukraine, special sharpness acquire the question of prevention of the crimes related to avoiding tax, collections and obligatory payments payment. On this moment in Ukraine absent the adjusted mechanism of realization of preventive function by competent organs, that able to provide effective minimization of crimes in the field of economic activity. From the successful decision of this problem largely depends and the proper overcoming of social, political, economic and legal problems in the Ukrainian state. State that unable to counteract to the possible displays of criminality in the field of economic activity, will always be on verge of crisis and constantly suffer from those or other internal or external factors, what closely constrained inter se.

Thus, in the context of this, we conducted a criminological analysis of the crime under Art. 212 of the Criminal Code of Ukraine, namely: evasion of taxes,

fees and mandatory payments, in particular, the level, dynamics, trends, coefficients and structure of this crime were studied. The state of organization in Ukraine to prevent tax evasion, fees and mandatory payments has been studied. It is proposed to carry out comprehensive preventive measures at the general social and special criminological levels.

Key words: *criminological characteristics, tax evasion, fees and obligatory payments, economic activity, general social prevention, special criminal prevention.*

Постановка проблеми та її актуальність. На сучасному етапі для побудови України як правової, демократичної та економічно розвинутої держави необхідною є протидія криміналізації господарської діяльності. Злочинність у сфері господарської діяльності є актуальною соціально-економічною проблемою, що виступає реальною загрозою у наповненні державного та місцевих бюджетів шляхом своєчасної сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. Сьогодні зі стрімким розвитком підприємницької діяльності все частіше стали фіксуватися випадки ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів юридичними і фізичними особами, причому із застосуванням різноманітних способів приховування прибутків та небажанням роботи відрахування коштів у бюджет держави.

В аспекті ускладненої економічної ситуації в Україні особливої гостроти набувають питання запобігання злочинам, пов'язаним з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. На цей момент в Україні відсутній налагоджений механізм реалізації запобіжної функції компетентними органами, що здатний забезпечувати ефективну мінімізацію злочинів у сфері господарської діяльності. Від удалого вирішення цієї проблеми значною мірою залежить і належне подолання соціальних, політичних, економічних та правових проблем в Українській державі. Держава, що не в змозі протидіяти можливим проявам злочинності у сфері господарської діяльності, завжди перебуватиме на межі кризи та постійно потерпатиме від тих чи інших внутрішніх або зовнішніх чинників, які тісно пов'язані між собою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема запобігання злочину, пов'язаного з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, була об'єктом дослідження таких учених, як: П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Л.П. Брич, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.І. Женунтій, В.П. Ємельянов, Ю.Ф. Іванов, А.П. Закалюк, О.Є. Користін, В.В. Лисенко,

В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, С.С. Чернявський та ін. Проте, незважаючи на велику кількість значимих наукових праць у цій сфері, слід указати, що на практиці досі залишається чимало невирішених питань, що підкреслює актуальність даної теми.

Метою статті є проведення кримінологічної характеристики та аналіз системи заходів запобігання злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів і обов'язкових платежів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до закріплених у ст. 67 Конституції України положень, кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом. Платник податків зобов'язаний сплачувати податки та збори в строки та у розмірах, установлених Податковим кодексом України [1]. Так, стабільність бюджетної системи України, поповнення державного та місцевого бюджетів, реалізація завдань і функцій держави безпосередньо залежать від ефективного виконання податкового обов'язку всіма суб'єктами податкового права. Однак, незважаючи на це, в Україні сфера господарської діяльності залишається ураженою та незахищеною від протиправних діянь.

Історично склалося, що ухилення від сплати податків, зборів і обов'язкових платежів розвивалося паралельно самій податковій системі. Учені В.П. Вишневський та А.С. Веткін наводять декілька визначень ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. Так, ухилення від сплати податків - протиправні дії щодо зменшення податкових зобов'язань, які тягнуть за собою відповідальність за порушення податкового законодавства. Окрім того, вони зазначають, що ухилення від оподаткування - це незаконні способи відходу від сплати податків незалежно від того, умисно чи неумисно були вчинені ці дії [2, с. 10].

Еволюція податкових відносин постійно свідчить про ухилення від оподаткування, що зумовлено як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами. Більшість фізичних та юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності сприймає податки як частину свого прибутку, що вилучається, і саме це викликає у платників податків небажання сплачувати їх на користь держави та суспільства. На жаль, в українському суспільстві поширена думка, що особа, яка ухиляється від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів або намагається мінімізувати розмір виплат, не є злочинцем, а навпаки, є винахідливим підприємцем [3].

Ми погоджуємося з ученими, які виокремлюють такі причини ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів [4, с. 53], а саме: погіршення фінансового становища бізнесу та населення; складність у розрахунках податкових сум; особливості податкової системи та податкової політики, що проводиться у державі; нераціональна структура оподаткування; недосконалість юридичної техніки податкового законодавства - складність податкової системи, що зумовлює зниження ефективності податкового контролю та створює можливість уникнути сплати податків; відсутність досвіду боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності; недостатня захищеність працівників органів контролю під час виконання ними службових обов'язків; недостатній розвиток міжнародного співробітництва у справах боротьби зі злочинністю у сфері оподаткування тощо. Варто зазначити, що за останній рік на сферу господарської діяльності негативно вплинули карантинні заходи, що пов'язані з поширенням вірусної інфекції COVID-19. Ці заходи обмежили нормальне функціонування об'єктів підприємницької діяльності, що в кінцевому підсумку призвело до економічного занепаду та неспроможності сплати податкових внесків.

О.М. Тищенко вважає, що особливої уваги заслуговують морально-психологічні причини, а саме негативне ставлення до чинної податкової системи: жорстка податкова система не стимулює працю суб'єкта господарської діяльності, а навпаки, підштовхує його приховувати прибуток та несплату податків. Між тим платник податків не поважає систему, яка не поважає його як платника, не враховуючи його фінансові можливості під час сплати податків, зборів та обов'язкових платежів; низький рівень правової свідомості та культури населення; відсутність моральної відповідальності за ухилення від оподаткування; несприйняття платниками податків законодавства у сфері оподаткування [4, с. 54].

Отже, ми вважаємо, що залишення без вирішення зазначених причин ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів призведе до розвитку негативних тенденцій у соціально-економічній сфері, що виражатиметься у порушенні правил чесної конкуренції, зростанні рівня корупції, недостатньому фінансуванні суспільного сектору господарства, відтоку капіталів за межі держави тощо.

Дійсно, ці та інші перетворення безпосередньо впливають на причини та умови злочину у сфері

несплати податків, зборів та обов'язкових платежів, що відбивається на рівні, динаміці та інших кількісних та якісних показниках. У цьому аспекті це зумовило необхідність комплексної кримінологічної характеристики злочину, передбаченого ст. 212 КК України, як криміногенного явища, притаманного сучасному етапу розвитку суспільства і держави.

Злочинність у сфері оподаткування є специфічним видом злочинності, для якої характерна висока ступінь латентності; окрім того, остання майже перетворилася на одну із суттєвих загроз послаблення національної безпеки України. Ми підтримуємо думку більшості вчених та вважаємо, що без усебічного вивчення та аналізу кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, яке передбачене ст. 212 Кримінального кодексу України (далі - КК України), а саме ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, неможливе комплексне, системне та науково обґрунтоване розроблення, а також модернізація та вдосконалення системи заходів запобігання цим злочинам.

Свого часу вчений А.Г. Кальман зазначав, що рівень злочинності у сфері економіки впродовж ХХ ст. рік у рік зростає в усіх країнах світу незалежно від ступеня економічного розвитку, а останніми роками досяг транснаціональних масштабів і став загрожувати національній і міжнародній безпеці багатьох країн світу. Через зміни соціально-економічних умов вона постійно трансформується в нові види і форми, видозмінюються і засоби вчинення цих злочинів. Усе це зумовлює постійну необхідність продовження досліджень із цієї проблематики і пошуків найбільш ефективних заходів протидії [5, с. 4; 6; 7].

Так, за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України, виявлено, що у період із 2016 по 2020 р. відбулося незначне зниження рівня злочину, пов'язаного з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, однак, незважаючи на це, для цього злочину характерний високий рівень. Так, у 2016 р. в Україні було зареєстровано 1 203 факти ухилення; у 2017 р. - 1 009 фактів; у 2018 р. - 1 099 фактів; у 2019 р. - 852 факти; у 2020 р. - 910 фактів ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів [8] (Додаток 1). Отже, простежуємо, що за останні п'ять років в Україні з 1 203 зареєстрованих фактів ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів відбулося зниження до 910 фактів, тобто на 25%.

Кримінологічний аналіз висвітлених показників дає змогу зробити певні висновки. По-перше, рівень злочину, передбаченого ст. 212 КК, в Україні залишається високим, що вражає показниками. Проте ми впевнені, що наявні показники офіційної статистичної інформації далеко не відображають реального рівня цього складу злочину в Україні, який є набагато вищим. Зазначене підтверджується низкою чинників: по-перше, високою латентністю злочинів з ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів (за оцінками кримінологів - від 50% до 99%); зростаючими обсягами тіньової економіки України, понад 2/3 доходів якої, з позиції експертів, становлять саме кошти ухилення від оподаткування; вагомим розривом між офіційними та реальними доходами населення, витратами та декларованими доходами; значними обсягами неоформленої праці; збільшенням коштів, що незаконно вивозяться за кордон. По-друге, показники рівня злочину, передбаченого ст. 212 КК України та осіб, які їх учинили, мають певні розбіжності. Цей факт пояснюється випадками вчинення однією особою декількох злочинів, пов'язаних із несплатою податків, зборів та обов'язкових платежів. По-третє, існують істотні розбіжності: з одного боку - між кількістю зареєстрованих злочинів і кількістю кримінальних проваджень, розглянутих судами, а з іншого - між кількістю виявлених податкових злочинців і тією їх частиною, що були засуджені. Зокрема, зіставлення даних свідчить, що за 2020 р. були внесені до Єдиного реєстру

досудових розслідувань 910 злочинів, передбачених ст. 212 КК України, але за цей же рік закінчено проваджень та передано до суду 38 кримінальних проваджень з ухилення від оподаткування, де інші 872 кримінальних провадження залишилися без розгляду суду на кінець звітного періоду [8]. Отже, до суду в 2020 р. надійшло лише 4% справ від усіх кримінальних проваджень, розпочатих правоохоронними органами за ст. 212 КК України.

Ми вважаємо, що таке співвідношення показників пояснюється низкою як суб'єктивних, так і об'єктивних причин, серед яких: знаходження частини кримінальних проваджень на досудовому розслідуванні та судовому розгляді, існування фактів безпідставного відкриття кримінальних проваджень за ст. 212 КК України та незадовільна діяльність органів слідства тощо. Однак, як видається, великого значення у цьому відношенні набуває саме застосування спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності за податкові злочини, передбаченої ч. 4 ст. 212 КК України.

Із 2016 р. динаміка абсолютних показників злочину, пов'язаного з ухиленням від несплати податків, зборів та обов'язкових платежів, розрахована базисним способом, мала також свої власні особливості. Так, у досліджуваній нами період 2016-2020 рр. спостерігається хвилеподібна динаміка злочину даної категорії: у 2016 р. - 1 203, у 2017 р. - 1 009 (-16%), у 2018 р. - 1 099 (-9%), у 2019 р. - 852 (-30%), у 2020 р. - 910 (-25%) [8]. Такі процеси злочинної динаміки вченими-кри-

мінологами пояснюються по-різному, наприклад А.В. Іванов уважає, що під час оцінки динаміки злочинів у сфері оподаткування слід обов'язково врахувати такі чинники, як: позитивна динаміка корупції та інших порушень дисципліни у податковій службі; існування певних неформальних правил у правоохоронній роботі Державної податкової служби; неодноразова змінюваність ст. 212 КК України; розвиток професіоналізму злочинців у сфері оподаткування й стрімке зростання латентності податкових злочинів тощо [9].

У структурі злочинів проти господарської діяльності злочин, передбачений ст. 212 КК України, займає значне місце. Так, в Україні у 2016 р. було зафіксовано 3 711 протиправних діянь у сфері злочинів проти господарської діяльності, серед яких ухилення від несплати податків становить 33%; у 2017 р. зафіксовано 3 320 протиправних діянь у цій сфері, або 30%; у 2018 р. зафіксовано 3 541 усіх злочинів проти господарської діяльності, серед них 31% злочинів, передбачених ст. 212 КК України; у 2019 р. зафіксовано 3 594 факти злочинів проти господарської діяльності, серед них ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів становить 25%; у 2020 р. було зареєстровано 5 342 злочини проти господарської діяльності, де злочини, передбачені ст. 212 КК України, займають 17% [8]. Тобто за останні п'ять років питома вага ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів у структурі злочинів проти господарської діяльності становить у середньому 30%.

Аналізуючи коефіцієнт інтенсивності ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів по Україні з розрахунком на 100 тис населення за останні п'ять років, встановлено, що в 2016 р. в Україні було вчинено три факти ухилення на 100 тис населення, у 2017 р. - два факти, у 2018 р. - три ухилення, у 2019 р. - два факти, у 2020 р. також вчинено два факти ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів на 100 тис населення [8]. Тобто у період із 2016 по 2020 р. коефіцієнт інтенсивності злочину, передбаченого ст. 212 КК України, у середньому не перевищував 3 факти на 100 тис населення України.

Також варто зазначити, що найвищий коефіцієнт інтенсивності простежується у регіонах зі значною кількістю населення, в яких стабільно високим є рівень загальної злочинності. Наприклад, у 2020 р. коефіцієнт інтенсивності злочину, пов'язаного з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів (ст. 212 КК України),

у м. Києві дорівнював 10 фактів на 100 тис населення, в Одеській області - 2,3 факти на 100 тис населення, у Дніпропетровській та Харківській областях - 2,1 факти на 100 тис населення, у Миколаївській - 1,7 факти на 100 тис населення. Найнижчі показники коефіцієнту інтенсивності зафіксовано у Львівській області - 1,1 факти на 100 тис населення, у Закарпатській - 1,2, Волинській - 1,1 факти на 100 тис населення [8; 10-18] (Додаток 2). Такий статистичний розподіл указує, що найменш ураженими від даного виду злочину є регіони західної частини України. Однак, на нашу думку, зазначені показники не розкривають усієї сутності ситуації, оскільки у реальних умовах показники скоєних злочинів у сфері господарської діяльності є дуже латентними та не відображають реальної картини того, що відбувається у системі оподаткування України.

Під географією злочинності розуміють її територіальне поширення у державі, областях, містах, районах та селах, що пояснюється історичними, географічними, соціально-економічними, демографічними та іншими умовами розвитку регіону, його інфраструктурою тощо [19, с. 89]. За сучасних умов злочин, що передбачений ст. 212 КК України, а саме ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, має яскраво виражений міський характер, де 95% злочинів учиняють у містах, а інші 5% фіксуються у селах, селищах та селах міського типу.

Розподіл ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів на регіональному рівні вказує на те, що цей злочин не має географічного обмеження та зафіксований у всіх регіонах країни. Однак виявлено, що найбільша кількість цього злочину, передбаченого ст. 212 КК України, учиняється у регіонах із великою чисельністю населення, розвинутою промисловою, торговельною та фінансово-економічними сферами. Лідуючі позиції займають м. Київ - 67% злочинів від усіх зареєстрованих ухилень від оподаткування на території країни. Тоді як Дніпропетровська область - 8%, Харківська область - 6% та Одеська область - 6%. Найменша питома вага злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, фіксується у Херсонській, Волинській, Закарпатській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій та Чернігівській областях (1-2%) [8; 10-18].

Щодо топографії злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, то тут також прослідковується певна закономірність. Так, кримінологічний ана-

ліз дав змогу з'ясувати, що найчастіше більшість злочинів цього складу вчиняється у кабінетах, тобто на робочому місці керівника або бухгалтера підприємства, окрім цього, низка протиправних дій реалізується за місцем проживання «податкових» злочинців [8]. Топографічна особливість пояснюється специфікою цього складу злочину, що вчиняється невідривно або у процесі професійної діяльності.

У процесі проведення кримінологічного дослідження великого значення набуває аналіз предмета злочину, передбаченого ст. 212 КК України. Так, серед загальнодержавних платежів здебільшого предметом злочину, передбаченого ст. 212 КК України, виступають податки, що становить 95%, своєю чергою, відсоток зборів сягає 4%, а обов'язкових платежів - близько 1% [8]. Тобто здебільшого предметом ухилення від оподаткування виступають податки.

Отже, у проведенні кримінологічного дослідження колосально велике значення несе кримінологічна характеристика злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. Усебічно проведений аналіз кримінологічної характеристики злочину, передбаченого ст. 212 КК України, сприятиме побудові ефективної, чіткої та адаптованої до сучасних реалій системи запобігання злочину вказаного складу.

Розроблення та вдосконалення ефективних заходів запобігання ухиленню від сплати подат-

ків, зборів та обов'язкових платежів є першочерговим завданням державної політики України [20, с. 142]. Діюча державна політика України щодо запобігання злочинам, передбаченим ст. 212 КК України, вбачає впровадження механізму, що поєднує сукупність політичних, правових, організаційних, інформаційних, соціальних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативно-розшукових, режимних, фінансових та інших заходів і окрему організаційну систему, до якої органи державної влади й управління залучаються відповідно до нормативно-правових актів, а громадські організації - на умовах заохочення і сприяння [21, с. 36].

Запобігання злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, має носити системний характер. Особливе місце у цьому процесі займають встановлення профілактичного контролю над сферою оподаткування та вплив на чинники, що зумовлюють протиправні діяння, передбачені ст. 212 КК України. У результаті реалізації цього завдання повинно встановитися значне зниження кількісних та якісних показників злочинів, що пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, а також стабілізуватися рівень злочинів у сфері господарської діяльності.

У контексті нашого дослідження розглянемо загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. Так, загально-

соціально запобігання - це сукупність соціально-економічних, культурно-виховних та правових заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та разом із тим усунення причин та умов злочинності [22, с. 14]. Ці заходи безпосередньо не пов'язуються з протидією злочинності, натомість вони спрямовані на розв'язання соціально-економічних проблем, які існують у суспільстві, його криміногенних протиріч. На відміну від загальносоціального запобігання спеціально-кримінологічне запобігання являє собою сукупність заходів безпосередньої боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення скоєння злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [23, с. 95].

Безспірно, великого значення для запобігання злочину, передбаченого ст. 212 КК України, набуває комплекс заходів загальносоціального характеру, доцільність яких украй необхідна. Серед них виділяємо: соціально-економічні заходи, які мають впливати як на подолання проблем безробіття, бідності, корупції, детінізації економіки загалом, так і на вдосконалення податкової системи шляхом зміцнення позицій вітчизняного бізнесу на міжнародній арені за рахунок зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників на нарахування й сплату податків, спрощення адміністрування податків, установлення податкової справедливості для відновлення рівних умов конкуренції та ін.; культурно-виховні заходи, які через соціальні інститути мають здійснювати виховний вплив на формування правової свідомості суб'єкта господарювання; правові заходи мають полягати у здійсненні правового регулювання сфери оподаткування, вдосконаленні законодавства, а саме усуненні його юридичних колізій та прогалин, оформленні державних програм протидії цьому злочину. Основними напрямками правових засобів загальносоціального запобігання податковим злочинам, передбаченим ст. 212 КК України, є: 1) вдосконалення правового регулювання суспільних відносин; 2) підвищення правової свідомості населення [24].

Отже, загальносоціальне запобігання злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, становить стратегічні основи запобіжної діяльності. Ці заходи полягають у вдосконаленні суспільних відносин шляхом застосування соціально-економічних,

культурно-виховних та правових заходів тощо. До того ж удосконалення цих заходів має нейтралізувати низку детермінант злочину цієї сфери. Загальносоціальні заходи є основою для розроблення та виконання спеціально-кримінологічного запобігання ухиленню від оподаткування.

Ефективна система спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, має складатися з низки диференційованих, зважених та оптимальних дій уповноважених суб'єктів. Так, одними із суб'єктів, що здійснюють запобігання злочинам, передбаченим ст. 212 КК України, необхідно виділити такі державні органи, як Державна фіскальна служба, її структурні підрозділи, Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України. Серед правоохоронних органів України - Департамент захисту економіки Національної поліції України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Служба безпеки України, органи прокуратури тощо.

Під час реалізації спеціально-кримінологічного запобігання необхідно планомірне виконання уповноваженими органами державної влади, призначенням яких є запобігання злочину з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, широкомасштабних завдань зі збору та аналізу інформації про здійснення маніпуляцій з фінансовими активами та видання застережень щодо уникнення обману фіскальних органів шляхом пропагування правової поведінки через засоби масової інформації, проведення ретельних розслідувань у разі підозри в ухиленні від сплати податків, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо [25, с. 43].

Щодо наступного виділимо інші заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочину, передбаченого ст. 212 КК України, до яких відносимо: постійний фінансовий моніторинг обігу грошової маси в державі; дієвий контроль декларування доходів населення, зокрема заповнення електронних декларацій про доходи; співпрацю із закордонними правоохоронними органами, які спеціалізуються на запобіганні злочинам у фіскальній сфері [26, с. 195].

Отже, варто зазначити, що ситуація щодо ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів залишається у кризовому становищі, зокрема у сфері господарської діяльності. Необхідно відзначити, що лише застосування вдоско-

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

наленних комплексних заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання може реально вплинути на зниження рівня злочину, передбаченого ст. 212 КК України.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження нами зроблено такі висновки.

За останні п'ять років в Україні з 1 203 зареєстрованих фактів ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів відбулося зниження до 910 фактів, тобто на 25%. Але ми вважаємо, що наявні показники офіційної статистичної інформації далеко не відображають реального рівня цього складу злочину в Україні, який, на нашу думку, є набагато вищим.

Питома вага злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, у структурі злочинів проти господарської діяльності становить близько 30%.

У період із 2016 по 2020 р. коефіцієнт інтенсивності злочину, передбаченого ст. 212 КК України, у середньому не перевищував трьох фактів на 100 тис населення України.

Абсолютним «лідером» за високим рівнем злочину, передбаченого ст. 212 КК України, а саме ухилення від несплати податків, зборів та обов'язкових платежів, є м. Київ.

Найменш ураженими від злочину, передбаченого ст. 212, є регіони західної частини України.

Здебільшого предметом злочину, що пов'язаний з ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, є податки, їхня частка становить понад 95%.

Злочин, що передбачений ст. 212 КК України, а саме ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, має яскраво виражений міський характер, де 95 % злочинів вчиняють у містах, а інші 5 % фіксуються у селах, селищах міського типу.

Щодо топографії, то найчастіше більшість злочинів цього складу вчиняється у кабінетах, тобто на робочому місці керівника або бухгалтера підприємства, окрім цього, низка протиправних дій реалізуються за місцем проживання «податкових» злочинців.

Ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів є злочином, для якого характерна висока латентність.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Вишневецький В., Ветнік А. Відхід від сплати податків: теорія і практика : монографія. Київ : ІНАН

України, Інститут економіки промисловості, 2003. 62 с.

3. Калінеску Т.В., Ширяєва А.Ю. Причини та тенденції ухилення від сплати податків. *Наукові вісті Дніпровського університету*. 2013. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdu_2013_10_7 (дата звернення: 30.06.2021).

4. Тищенко О.М. Ухилення від сплати податків та причини його виникнення. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2009. № 1. С. 52-56.

5. Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.

6. Кальман О.Г. *Правова статистика : навчальний посібник*. Харків : Право, 1999. 204 с.

7. Кальман О.Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).

9. Кримінологічна характеристика податкової злочинності в Україні. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2(6). URL: https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiW18bnw7fxAhUggP0HHQYpCMAQFjAAegQIBRAD&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2FCgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2FCgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DDPF%2Ftipp_2014_2_37.pdf&usq=AOvVaw03CxtLRj2d06-MsgZDInmQ (дата звернення: 29.06.2021).

10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у м. Києві / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).

11. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. в Одеській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).

12. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Харківській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).

13. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Дніпропетровській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).

14. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Миколаївській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).
15. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Херсонській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).
16. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Закарпатській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).
17. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Львівській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).
18. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2020 рр. у Волинській області / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 28.06.2021).
19. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження. Харків : Регіон-Інформ, 2004. 212 с.
20. Симоненко В.К. Украинское Причерноморье: потенциальные возможности и перспективы развития. Киев : Вища школа, 1996. 242 с.
21. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія : навчальний посібник. Київ : Паливода А.В, 2006. 264 с.
22. Пивоваров В. Поняття та види злочинності у сфері економіки. *Концептуальні проблеми кри-*

мінологічної політики України : м-ли VIII міжвуз. наук. конф. з кримінології та кримінально-виконавчого права, м. Харків, 27 листопада 2009 р. ; за заг. ред. В. Голіни. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2010. С. 12-14.

23. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І.М. Даньшин та ін. ; за ред. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.

24. Шовкеник Я. Загальносоціальне запобігання податкової злочинності. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/51.pdf> (дата звернення: 29.06.2021).

25. Давтян Л.Г. Правоохоронні органи як суб'єкти запобігання податковій злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6(1). С. 40-44.

26. Хоменко В.П. Організація запобігання злочинам у фіскальній сфері: тривіневий підхід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 187-201.

Бабенко А. М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
кримінології
Одеського державного університету внутрішніх
справ

Зубатенко О. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний радник
Адвокатського об'єднання «С.Н.С.Партнери»